

<https://doi.org/10.15407/np.77.534>

УДК 027.54(477-25)НБУВІР:025.17:930.253-

027.551Слюдикова929:[94+81](477)“19/20”Слюдикова

Людмила Петрушко,

кандидат історичних наук, науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
вул. Володимирська, 62, Київ, 01033, Україна

e-mail: liudmyla1991@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7175-9143>

ПРОФЕСІЙНИЙ ШЛЯХ Т. Б. СЛЮДИКОВОЇ: КРІЗЬ ПРИЗМУ БІОГРАФІЧНИХ СПОГАДІВ

Стаття присвячена професійному шляху українського історика-архівіста Т. Слюдикової, фонд якої зберігається в Інституті рукопису НБУВ. В основу дослідження покладено біографічні спогади вченої, які є важливим джерелом для розкриття пропонованого питання і в яких названа тема належить до однієї з провідних. Вони дають змогу простежити не лише ключові аспекти діяльності архівіста, але також її сприйняття праці. На основі аналізу біографічної розповіді здійснено поетапний розгляд становлення та професійного розвитку Т. Слюдикової спершу як спеціаліста в юридичній сфері, потім – архівній. Зроблено спробу логічно обґрунтувати «випадковий» прихід у нову для неї царину. Встановлено професійні якості вченої. Окрему увагу приділено емоційному ставленню науковиці до тих чи інших подій, пов'язаних із професійною діяльністю. Перспективами подальших досліджень є поглиблене вивчення напрямів наукових зацікавлень Т. Слюдикової, «дослідницької кухні» вченої, її професійного доробку.

Ключові слова: Інститут рукопису, Т. Слюдикова, Центральний державний історичний архів, Українська радянська енциклопедія, професійний шлях, архівна справа

Постановка проблеми. Біографічні студії з їхнім винятковим інтересом до людини в усій повноті буття є важливим напрямом сучасної вітчизняної історіографії. Осягнення життєвого шляху відомих або менш знаних діячів минулого, внеску в розвиток культури, науки чи інших галузей має неабияке значення. Окремий

досвід конкретної особи, що є самоцінним, значущий також і в контексті реконструкції повної картини доби, в яку жила ця людина.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивчення професійної діяльності є традиційною складовою біографічних досліджень. До цієї проблеми зверталися у своїх працях про українських істориків XIX та XX ст. дослідники О. Степченко, О. Бодак, Л. Щерба [1], М. Філіпович, І. Клименко [2], С. Сохань [8] та ін. Основні відомості про Т. Слюдикову викладені в статті біобібліографічного довідника «Українські архівісти (XIX–XX ст.)» [7].

Постановка завдання. Метою статті є комплексна реконструкція професійної біографії українського історика-архівіста Т. Слюдикової. Вона конкретизується такими завданнями: 1) виокремлення послідовних етапів професійного шляху та їхня детальна характеристика; 2) здійснення спроби обґрунтування зміни сфери діяльності; 3) з'ясування ставлення до праці та встановлення професійних якостей вченої.

В основі дослідження – біографічні спогади Т. Слюдикової з її особового фонду, який зберігається в Інституті рукопису НБУВ [3, 4]. Вони є важливим джерелом для розкриття пропонованого питання: дають змогу простежити не лише ключові аспекти діяльності вченої, але також її сприйняття праці, емоційне ставлення до конкретних подій професійної біографії. У них тема діяльності – одна з провідних, що свідчить про важливість зазначеного питання для самої авторки. Це, своєю чергою, посилює актуальність і підтверджує доцільність обраної проблематики. Спогади представлені у двох редакціях, кожна з яких є досить значною за обсягом (30 і понад 30 аркушів) та інформативною за змістом.

У процесі дослідження використано загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення), спеціальні історичні (історико-біографічний, історико-генетичний, історико-хронологічний) та джерелознавчі методи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Т. Слюдикова, znana як прекрасний фахівець в архівній справі, дослідниця історії XIX ст., починала свою трудову стежину в абсолютно іншій царині, а до Центрального державного історичного архіву (ЦДІА, нині – ЦДІАК) прийшла, за її ж словами, «випадково» і на «деякий час». «Шлях до архіву, – як пише вчена, – був довгим» [4, арк. 1, 9; 6].

Загалом у професійній біографії Т. Слюдикової можна виділити три послідовні періоди: юридичний, історико-архівний, період після виходу на пенсію.

Юридичний етап почався із вибору юридичного факультету – на протидію іноземним мовам. Власне, вже цей епізод, очевидно, свідчив про напрям її інтересів. Хоча тоді ще й зовсім близько не йшлося про історико-архівну галузь, вибір здійснювався у межах гуманітарної сфери [4, арк. 4; 6].

З автобіографічної розповіді стає зрозумілим, що початково Т. Слюдикова серйозно пов'язувала своє життя з юриспруденцією. Спершу сумлінно здобувала освіту в Київському університеті (1939–1941 рр.). Потім, коли процес навчання перервала війна, почала працювати на тимчасовому місці проживання (м. Куйбишев, нині – Самара) секретарем народного суду. Як тільки з'явилася можливість продовжити освіту в евакуації – скористалася нею (шестимісячні юридичні курси, дворічна юридична школа, заочне відділення Московського юридичного інституту (Всесоюзний заочний юридичний інститут)). Після закінчення юридичної школи, із серпня 1943 р., Т. Слюдикова стала помічником прокурора у прокуратурі Ленінського району м. Куйбишева. Свою роботу вона називала «доброю», але прагнула до звільненого Києва. Повернення на батьківщину відбулося у травні 1944-го – після державних іспитів в інституті [4, арк. 4–8; 3, арк. 4–6; 7, с. 589; 6].

Молода спеціалістка мріяла про те, що працюватиме за фахом і в рідному місті. Проте почалися труднощі. На цьому етапі Т. Слюдикова кілька разів опинялася перед вибором. І тричі зробила його (як усвідомлено, так і неусвідомлено) на користь ЦДІА, сказавши своє чітке «ні» школі міліції, посаді юрисконсульта в Рибному тресті і навіть відділу обліку в Архівному управлінні. Так у 1944 р. стартував *історико-архівний етап* [4, арк. 1, 8–9; 6].

Професійний шлях у ЦДІА почався з посади наукового співробітника відділу тасмних фондів (завідувач – Н. Шпатенко). Припускаємо, що рішення керівництва пов'язувалося з юридичною освітою новоприбулої співробітниці і компетентністю в цій сфері. Молоду спеціалістку ознайомили з архівосховищами, фондами судових, прокурорських, поліцейських установ, жандармерії, охоронного

відділу. Попри, здавалося б, близьку для неї тематику, Т. Слюдикова так описує свої емоції того періоду: «Все для мене було незвичайним. До цього часу я працювала з людьми, а тепер з документами» [4, арк. 9; 6].

Першою наставницею з архівної справи для Т. Слюдикової стала Є. Хотинська. Представниця старшого покоління любила свою роботу. Вона вчила молодь усім необхідним азам, навіть особливостям процесу зв'язування архівних справ [3, арк. 8].

Працювали у фізично важких умовах. Зарплату отримували жебрацьку. Але Т. Слюдикова знайшла у тих стінах одностайності, з якими їй було цікаво [3, арк. 8; 6]¹.

Після фактичного укомплектування ЦДІА фондами розпочалася наукова робота за планом. Постала гостра потреба у кваліфікованих кадрах. Під час та після війни сюди прийшли історики, філологи, юристи, педагоги. Тобто співробітники (більшість), маючи вищу освіту, не були фахівцями з архівної справи. Тому адміністрація вирішила виховати своїх спеціалістів, організувавши короткий курс лекцій. З цією метою наукових співробітників ЦДІА та Центрального державного архіву Жовтневої революції і соціалістичного будівництва УРСР (ЦДАЖР) збирали в робочий час на дві години у читальному залі ЦДІА. Там працівники Архівного управління Ф. Шевченко, В. Стрельський, А. Грінберг читали для них лекції – з архівознавства, археографії, джерелознавства [4, арк. 10–11; 3, арк. 9].

У 1945–1948 рр. Т. Слюдикова навчалася в історико-архівній аспірантурі при ЦДІА. Вступ до неї означав, що героїня остаточно визначилася з місцем роботи. Готуючись до кандидатського мінімуму, гарно опанувала історію України. З цією метою щовечора, після роботи, ходила до читального залу бібліотеки АН (нині – НБУВ), яка тоді була розташована на вул. Володимирській, тобто неподалік від дому та архіву. Проте дисертацію, хоча присвятила їй багато часу і сил, на жаль, захистити не вдалося: виявилося, що робота на таку тему вже була написана [4, арк. 11–12; 3, арк. 11–12; 7, с. 589].

У 1949 р. Т. Слюдикову перевели до відділу публікації і використання (науково-видавничого відділу), на чолі якого стояв майбутній

¹ Більш детально цей етап професійної діяльності вченої розкрито у статті, присвяченій воєнному періоду [6].

відомий архівіст М. Варшавчик. Під його керівництвом «працювати було добре». Він навчив її багато чому, а найголовніше – привив любов до дослідницької справи. Захистивши дисертацію, у 1952 р. М. Варшавчик перейшов на викладацьку посаду, а його гідною наступницею призначили Т. Слюдикову [4, арк. 13–14; 3, арк. 13, 15].

Період роботи у відділі дослідництва називає найсвітлішим та найрадіснішим часом. Тут вона долучилася до створення путівника ЦДІА, виявлення матеріалів для подальшого їх використання «в народно-господарських та наукових цілях», підготовки низки збірників документів (третімного видання джерел до 300-ліття «возз'єднання» України з Росією, I тому збірника документів «Револуція 1905–1907 гг. на Украине» (1955), серії з історії робітничого руху в Україні). Молода архівістка вивчала літературу, шукала документи у різних фондах, складала покажчики та коментарі. Діяльність відділу передбачала також співпрацю з людьми, редакціями газет та журналів. Тісні відносини встановилися з Київським університетом (зокрема, кафедрами історії України та архівознавства), Інститутом історії України, редакціями «Суспільства і науки», «Українського історичного журналу», «Вечірнього Києва», «Літературної України» [4, арк. 13, 15; 3, арк. 13, 15; 7].

Коли наприкінці 1950-х років до архіву надійшов лист із ЦДІА в Ленінграді з проханням надіслати у тимчасове користування матеріали про селянський рух у Харківській та Полтавській губерніях 1902 р., а ЦДІА не хотів передавати свої документи, саме Т. Слюдикова запропонувала мудре для архіву рішення: спільну підготовку збірника документів, присвяченого згаданій темі. Пропозицію підтримали [4, арк. 15].

У 1960 р. почався копіткий процес створення каталогу ЦДІА, чим опікувався відділ вченої. Т. Слюдикова склала перший варіант класифікатора до нього. Завдання було нелегким. Вона ознайомилася з правилами (типовою схемою), звернулася до досвіду інших установ і наклала це на особливості матеріалів архіву [4, арк. 15; 3, арк. 32].

У період роботи у відділі Т. Слюдикова приступила до нової дисертації, домовившись із В. Стрельським про керівництво. Цього разу темою стали «Джерела з історії організації лєнінської “Искры” в Україні» («Листування партійних діячів іскрівського періоду як

джерело діяльності Київської організації РСДРП») [4, арк. 18; 3 арк. 25].

У 1960 р. у зв'язку з виступом у суді на користь Є. Ровінської Т. Слюдикову звільнили з посади завідувача відділу і перевели до створеної групи каталогів архіву під керівництвом Т. Власової на посаду старшого наукового співробітника. Цей момент був морально складним, але він мав лише позитивні наслідки («я тільки виграла»). У матеріальному аспекті вчена не постраждала (зарплата на новій посаді не відрізнялася від попередньої), навпаки, отримала цінну можливість у процесі роботи над кандидатською: працювати в каталозі з важливими для дослідження фондами жандармсько-поліцейських установ, брати документи на облік, копіювати деякі з них. Той період був надзвичайно плідним – Т. Слюдикова багато публікувалася в газетах та журналах [4, арк. 18].

Згодом учену перевели до створеної групи з виявлення документів з історії міст та сіл України, де вона була єдиним представником архівної сфери. Інші учасники – це наукові співробітники різних інститутів АН України (Інституту історії України, Інституту мистецтвознавства і фольклору, Інституту археології) [4, арк. 18].

Упродовж трьох-чотирьох місяців Т. Слюдикова та Б. Крендель працювали в Будинку уряду, куди їх направила дирекція приймати архіви ліквідованих раднаргоспів. Після виконання завдання Т. Слюдикову залишили у новоствореному відділі фондів радянського періоду. Авторка спогадів характеризує це як «катастрофу». По-перше, матеріали тієї доби були розміщені в різних місцях (на Подолі, Чоколівці, інших архівосховищах). По-друге, вчена була відірвана від документів ЦДІА, таких потрібних для дисертації (наскільки можна зрозуміти з тексту, кваліфікаційну роботу вона так і не захистила) [4, арк. 19–20].

Праця в архіві ставала дедалі важчою, багато часу витрачалося на дорогу із Солом'янки до Подолу. Тому вчена почала шукати нову роботу. У цьому допомогла О. Апанович. Дізнавшись про вакансію завідувача відділу рукописів в Інституті мистецтвознавства та фольклору АН, порекомендувала подругу заступнику директора (своєму вчителю), і отримала для неї запрошення. Проте забула передати і згадала лише після того, як проминув майже

місяць. Однак варто віддати належне наполегливості та цілеспрямованості Т. Слюдикової. Вона зателефонувала і була запрошена К. Гуслистим уже особисто. Директор, М. Рильський, після знайомства дав свою згоду на її призначення. Відсутність у той час кадровика завадила оформленню. Через тиждень, не дочекавшись обіцяного К. Гуслистим дзвінка, вчена зателефонувала сама і дізналася, що її місце зайняв звільнений із ЦК партії інструктор. «Було дуже жаль втратити цю посаду» [4, арк. 21].

При цьому в ЦДІА Т. Слюдикова нікому не скаржилася. Начальник Архівного управління С. Пількевич, який, очевидно, бачив, як колезі важко, прагнув допомогти. І тому за нагоди порекомендував її як хорошого співробітника керівникам редакції міст і сіл України Української радянської енциклопедії (УРЕ). Однак добрий намір обернувся проти неї. Коли через деякий час редактори завітали до архівістки, щоб ознайомитися з відповідною картотекою, один із них вголос засумнівався: «Чого ж начальник АУ... хоче позбутися такого доброго працівника?» Похвала, на жаль, дала протилежний результат [4, арк. 21]..

У той період Т. Слюдикова долучилася до роботи Українського товариства охорони пам'яток історії та культури (створене в 1966 р.), з яким була пов'язана громадською діяльністю аж до 1991 р. [4, арк. 20].

Коли з'явилася можливість перейти до редакції історії України УРЕ, фахівчиня без вагань скористалася нагодою. Після 23 років роботи у ЦДІА, 1 грудня 1967 р., обійняла посаду наукового редактора. Як пише сама вчена, в її житті почався новий етап [3, арк. 26].

Після завершення першого видання УРЕ головна редакція, на чолі якої стояв М. Бажан, перейшла до видання галузевих енциклопедій – з історії України, мистецтва, сільського господарства, економіки тощо. Т. Слюдикова зазначає, що УРЕ мала великий авторитет, там працювали фахівці високого класу з багатьох спеціальностей [3, арк. 26–28].

До складу редакції історії України входило 10 осіб. Очолював її В. Зуц. Атмосфера в редакції відрізнялася від архівної. Попри безсумнівно вищий науковий рівень, міжособистісні відносини

поступалися тим, до яких звикла героїня статті. Можна припустити, що авторка спогадів пов'язує це, зокрема, і з соціальним статусом колег. Як правило, членами колективу УРЕ були дружини, діти, родичі високих чинів, колишні інструктори партії та комсомолу. Однак з часом і в УРЕ виникло, як пише авторка, «архівне земляцтво». Розпочали його В. Левін, С. Майборода та Т. Слюдикова, які працювали разом у редакції історії України, а потім доповнили Л. Сухих (її порекомендувала на вакантну посаду Т. Слюдикова), І. Бутич та С. Пількевич (редакція міст і сіл) [4, арк. 22–23; 3, арк. 27].

Відрізнялася і специфіка самого процесу. Вчена, яка у ЦДІА звикла глибоко досліджувати кожну тему, тепер мала впродовж одного дня редагувати тексти на різну тематику [3, арк. 27].

Однак на першому етапі робота «протікала нормально». Працювали над словником. Надходили статті для першого тому. Т. Слюдиковій доручили XIX ст. Так склалося, що авторами багатьох статей були співробітники Інституту історії, Київського університету, яких вона знала завдяки ЦДІА. Авторка зазначає, що великі статті (і, як складається у нас враження, ідеологічно важливі), такі як «Капіталізм», «Буржуазія» тощо керівництво (зазвичай заступник головного редактора І. Компанієць) замовляло на свій розсуд. Про високий професіоналізм вченої свідчить той факт, що вона, отримавши дозвіл завідувача відділу, за потреби їздила до архіву – для уточнення окремих фактів у статтях. Тоді ще мала на це час. Навіть намагалася колег по редакції наблизити до документів [3, арк. 27].

Проте у період підготовки другого тому такої можливості вчена вже не мала. Разом із редагуванням за жорстким графіком нових статей, до її обов'язків входило відповідати на запитання наукової редакції, звіряти гранки та верстки Т. 1, координувати підготовку статей для Т. 2. Як пише сама авторка спогадів, «працювали як автомати» [4, арк. 22; 3, арк. 27].

Крім зазначеного, робота редакторів перебувала під суворим контролем керівництва, яке слідкувало за ідеологічною «правильністю» текстів, відсутністю «вольностей» з їхнього боку. Так, заборонялося виходити за межі обов'язкових ярликів, на кшталт: «прогресивний діяч», «націоналіст», «буржуазний вчений». Той чи

інший науковий чи громадський діяч мав встановлені штампи його визначення. Існували чіткі правила щодо кількості знаків тексту залежно від того, кому присвячувалася стаття – Генеральному секретареві, міському секретареві чи науковому співробітнику. Те саме стосувалося і розмірів портретів залежно від становища осіб. Такі вимоги мали зовсім не формальний характер. Це засвідчує такий факт. У перші роки роботи Т. Слюдикової в УРЕ І. Компанієць на загальних зборах колективу всіх редакцій, даючи оцінку Т. 1, сказав, без зазначення прізвища, що один із редакторів «у визначенні того чи іншого народника допустив недопустимі оцінки їх діяльності». Заступник директора підкреслив, що спершу керівництво сприйняло це як випадковість, але систематичність вказує на свідому позицію редактора, тож «адміністрація змушена буде зробити певні висновки». Оскільки народників редагувала Т. Слюдікова, то, щоб не втратити роботу, довелося зробити висновки їй і надалі не виходити за межі встановлених правил [4, арк. 22; 3, арк. 27].

На початку 1970-х, у зв'язку з різким погіршенням зору, працювати стало складно: фахівчиня не могла відрізнити кому від крапки. Вичитувати гранки, верстку було надзвичайно важко. Під час обстеження виявили травматичну катаракту, яка розвивалася, і в результаті у 1976 р. вчена втратила зір на лівому оці. Операція та лікування (мали місце ускладнення, недогляд лікаря, запальний процес) наклалися на хворобу та смерть матері, яка стала для доньки важким ударом. Тільки підтримка друзів допомогла пережити втрату [4, арк. 23].

Попри те, що працювати ще не могла, не бажаючи оформлювати інвалідність, «вирішила ризикнути». І хоча «з великою напругою», але з поставленим завданням впоралася – доробила до *виходу на пенсію* (навіть один місяць понад це) у листопаді 1977 р. [4, арк. 23; 3, арк. 29].

Відновивши сили (вчена дала собі на це зовсім небагато часу – лише близько двох місяців), знову взялася за роботу: впорядковувала архіви різних установ [4, арк. 23].

Згодом УРЕ запросило вчену й архівістку до роботи над енциклопедичним довідником «Київ» (побачив світ у 1981 р.), замовивши їй понад 40 статей; а також атласом «Київ». Діяльність знову від-

крила перед Т. Слюдиковою двері архівів, повернула до праці з історичними джерелами [4, арк. 24; 3, арк. 29].

У кінці 1980-х р. Т. Слюдикова долучилася і до підготовки енциклопедії «Декабристи в Україні», в якій брали участь автори з багатьох країн. У процесі роботи було зібрано цінний матеріал. Однак, через брак коштів, підготовлена до друку енциклопедія потрапила до архіву УРЕ [4, арк. 24; 3, арк. 31].

Раз на рік, користуючись перевагою пенсіонерів, науковиця влаштовувалася на роботу в УРЕ або архів (на два місяці) [3, арк. 32].

Після здобуття Україною незалежності, коли зняли обмеження, Т. Слюдикова знову почала працювати у ЦДІА на постійній основі архівістом I категорії (1995–1998 рр.) [4, арк. 27; 7, с. 589]. У той період долучилася до нової для неї діяльності, з якою раніше ніколи не мала справи – складення історичних довідок справ фондів судових установ та монастирів. Вона вкотре проявила свій професіоналізм, ґрунтовний підхід до виконання поставленого завдання. Детально вивчала матеріали, виявила низку неточностей, помилок у фондуванні [4, арк. 27; 3, арк. 34].

Період після виходу на пенсію мав і свої переваги. Т. Слюдикова, за її ж словами, відчула смак свободи: сама вибирала теми до душі, сама організовувала робочий процес [3, арк. 32].

Масштабним проєктом у 1990–1994 рр. стали дослідження, присвячені С. Подолинському [3, арк. 32–34]. Звільнившись з архіву у 1998 р. (через перенесений мікроінсульт працювати щодня вже не могла), Т. Слюдикова продовжувала приходити у ЦДІА як дослідник. На основі роботи з документами підготувала низку нових статей [4, арк. 27–28].

Окрему увагу варто приділити *ставленню вченої до праці та її професійним якостям*. Сумлінний підхід до своєї справи Т. Слюдикова проявила у шкільні, а потім університетські роки [4, арк. 2, 4, 8]. Такою самою старанністю вона відзначалася і як фахівець – на кожній посаді, у кожній сфері, про що значною мірою вже йшлося вище [4, арк. 6, 7, 10, 15, 18, 19, 21, 24–25, 27; 3, арк. 15, 27].

Її професіоналізм не залишався непоміченим, на що вказує низка фактів із біографії: запрошена на посаду помічника прокурора в Куйбишеві (після проходження там практики), призначена завід-

увачем відділу у ЦДІА, єдина з архівістів потрапила у групу з виявлення документів з історії міст та сіл України, свого часу за неї клопотали сам К. Гуслий (про прийом на роботу до Інституту мистецтвознавства та фольклору) та С. Пількевич (рекомендував як хорошого співробітника перед керівниками редакції міст і сіл України), прийнята до однієї з редакцій авторитетної УРЕ (хоча й не належала до кіл партійної номенклатури чи їхніх родин) і навіть після виходу на пенсію отримувала від неї численні замовлення на статті [4, арк. 6, 14, 18, 21–22, 24]. Про сумлінне виконання вченою своїх обов'язків свідчить також той факт, що за весь час в архіві вона отримала лише одну догану і то – «з допомогою» колеги, яка «загубила» справу (потім знайдена) [4, арк. 14].

Т. Слюдикова була також і серйозним дослідником. Починаючи з кандидатської дисертації і далі, свої тексти писала тільки після скрупульозної підготовки – вивчення наукової літератури, студіювання джерел. Детально розбиралася в кожному питанні [4, арк. 11; 3, арк. 12, 27, 31].

Вчена цінувала академічну та професійну свободу. Це засвідчують слова, сказані про одного з директорів ЦДІА – І. Олійника: «Він не заважав працювати» [4, арк. 13]. Матеріальна винагорода за працю не мала для вченої великого значення і точно не була пріоритетом: прийшла у ЦДІА на мізерну зарплату, радо долучалася до громадської роботи, волонтерських проєктів [3, арк. 8; 4, арк. 20, 25]. Відзначалася великою працелюбністю та активністю. На наш погляд, діяльність становила один із сенсів її життя. Вона не хотіла сидіти склавши руки, її лякало пасивне проведення часу навіть на заслуженому відпочинку. Необхідне відновлення сил впродовж двох місяців називає «байдикуванням». Навіть коли за станом здоров'я довелося звільнитися з архіву, «кидати працю з документами ... не збиралась» і приходила як читач-дослідник. Втрата і цієї можливості у зв'язку з фізичним станом була для вченої трагедією: «без архіву ... відчуваю пустоту» [4, арк. 15, 18, 23, 24, 26–28].

Важливо зауважити, що все написане нами про професійні якості Т. Слюдикової є результатом аналізу лише опосередкованих свідчень. Надзвичайно скромна [9], науковиця не хвалилася своїми талантами та успіхами. Тож насправді їх могло бути значно більше.

Справедливість написаного підтверджують слова інших осіб, які характеризують вчену як високоосвічену, працювиту, енергійну особистість [9].

Хоча, як нам здається, Т. Слюдикова не вередувала з роботою (гадаємо, приклад із рибтрестом є свідченням цього [4, арк. 8]), інтерес до того, з чим працювала, мав для вченої велике значення [4, арк. 15]. Думаємо, саме тому з усіх періодів професійної біографії найтривалішим став історико-архівний, діяльність у ІЦДІА науковиця щиро любила, дійсно, нею жила. Дослідниця пройшла свій шлях в обраній царині. Спочатку не мала «жодного уявлення про архіви», як «більшість обивателів», вважала «роботу в них нудною справою, де працюють вже похилого віку люди», думала, що, як тільки знайдеться робота за фахом, піде звідси. А на схилі літ не могла уявити, що було б, якби залишилася юристом, щиросердечно зізнавалася, що архів став для неї головною справою, «джерелом духовного життя»: «я занурювалася в документи і забувала про все: жила ХІХ ст., інтересами тієї епохи» [4, арк. 15, 27–28, 1, 9].

Висновки. Опрацювання спогадів Т. Слюдикової засвідчило їхній високий інформаційний потенціал для реконструкції її професійної біографії. Цей шлях складався з трьох послідовних періодів, різних за своєю тривалістю та змістом.

Юридичний етап (1939–1944 рр.) пов'язаний із процесом здобуття відповідної освіти та роботою за спеціальністю. У ці роки майбутня дослідниця розпочала свій трудовий шлях, засвідчивши відповідальне ставлення до своїх обов'язків і високий професіоналізм.

Історико-архівний етап (1944–1977 рр.) – це праця в ІЦДІА та УРЕ. Аналіз джерел дає змогу припускати, що перехід саме в архівну сферу був продиктований не лише необхідністю, але й інтересами архівістки. При цьому юридична освіта та досвід, імовірно, були підставами для того, що її першим місцем роботи став відділ тасмних фондів. Вважаємо, вони також визначили її дослідницьку тактику – ретельне опрацювання історичних документів. Цю методику вона перенесе й у свою роботу в УРЕ.

Період після виходу на пенсію (з 1977 р.) став логічним продовженням попереднього – вчена співпрацювала з різними установами,

які мали потребу в її досвіді та знаннях як архівіста та історика. Крім того, це були також роки плідної незалежної дослідницької роботи.

Загалом діяльність становила один із сенсів життя Т. Слюдикової. Також для неї мав значення й інтерес до того, з чим працювала, і не становила значної цінності матеріальна винагорода. Вона була серйозним дослідником, цінувала академічну та професійну свободу. На кожному з названих етапів Т. Слюдикова проявила високі професійні якості: сумлінне виконання своїх обов'язків, професіоналізм, працелюбність та активність. Справою всього життя дослідниця називала ЦДІА.

Вчена належить до плеяди українських науковців ХХ ст., які зробили вагомий внесок у розвиток архівної справи та історичної науки.

Перспективами подальших досліджень є поглиблене вивчення напрямів наукових зацікавлень Т. Слюдикової, її «дослідницької кухні» та професійного доробку.

Список використаних джерел

1. Степченко О. П., Бодак О. П., Щерба Л. С. Архів українського історика Олени Апанович в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : біогр. дослідж. : наук. каталог. Київ, 2019. 268 с.

2. Філіпович М., Клименко І. Архів українського історика Олени Компан у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : біогр. дослідж. : наук. каталог / редкол.: Л. А. Дубровіна (голова) та ін. ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису. Київ, 2019. 199 с.

3. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – ІР НБУВ). Ф. 418. Спр. 1. Автобіографіческіе воспоминания. 35 арк.

4. ІР НБУВ. Ф. 418. Спр. 2. Біографічні спогади. 30 арк.

5. Київ : енциклопед. довід. / за ред. А. В. Кудрицького. Київ : Голов. ред. УРЕ, 1981. 736 с.

6. Петрушко Л. А. Досвід проживання війни (за спогадами історика-архівіста Тетяни Слюдикової). *Наукові праці Націо-*

нальної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2025. Вип. 76. С. 391–401. <https://doi.org/10.15407/np.76.391>

7. Портнова Т., Слюдикова Т. Слюдикова Тетяна Борисівна. Українські архівісти (XIX–XX ст.) : біобібліогр. довід. / Держко-мархів України, УНДІАСД ; упоряд.: І. Б. Матяш (кер.), С. Л. Зворський, Л. Ф. Приходько та ін. Київ, 2007. С. 589–590.

8. Сохань С. В. Микола Петров : життя серед книг і рукописів. Київ : НБУВ, 2015. 412 с.

9. [Ювілейна стаття про Т. Б. Слюдикову]. Вісник державного комітету архівів України. Вип 4 (8). 2001. С. 180–181.

References

1. Stepchenko, O. P., Bodak, O. P., & Shcherba, L. S. (2019). Arkhiv ukrainskoho istoryka Oleny Apanovych v Instytuti rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: Biohrafichne doslidzhennia: Naukovyi katalog [Archive of the Ukrainian historian Olena Apanovych in the Institute of Manuscripts of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine: Biographical study: Scientific catalogue]. Kyiv [in Ukrainian].

2. Filipovych, M., & Klymenko, I. (2019). Arkhiv ukrainskoho istoryka Oleny Kompan u fondakh Instytutu rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: Biohrafichne doslidzhennia: Naukovyi katalog [Archive of the Ukrainian historian Olena Kompan in the collections of the Institute of Manuscripts of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine: Biographical study: Scientific catalogue]. Kyiv [in Ukrainian].

3. Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho. (n.d.). Fond 418, sprava 1: Avtobiograficheskie vospominaniia [Autobiographical memoirs]. Manuscript collection [in Russian].

4. Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho. (n.d.). Fond 418, sprava 2: Biohrafichni spohady [Biographical memoirs]. Manuscript collection [in Ukrainian].

5. Kudrytskyi, A. V. (Ed.). (1981). Kyiv: Entsyklopedychnyi dovidnyk [Kyiv: Encyclopedic reference book]. Kyiv: Holovna redaktsiia Ukrainskoi Radianskoi Entsyklopedii [in Ukrainian].

6. Petrushko, L. A. (2025). The Experience of Living Through the War (based on the memoirs of historian and archivist Tetiana Sliudykova). *Academic Papers of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine*, 76, 391-401 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.15407/np.76.391>

7. Portnova, T., & Sliudykova, T. (2007). Sliudykova Tetiana Bo-rysivna. In I. B. Matiash (Ed.), *Ukrainski arkhivisty (XIX–XX st.): Biobibliohrafichniy dovidnyk [Ukrainian archivists (19th–20th centuries): Biobibliographical reference book]*, 589-590 [in Ukrainian].

8. Sokhan, S. V. (2015). Mykola Petrov: Zhyttia sered knyh i rukopysiv [Mykola Petrov: Life among books and manuscripts]. [in Ukrainian].

9. Do yuvileiu T. B. Sliudykovoï [Anniversary article about T. B. Sliudykova]. (2001). *Visnyk Derzhavnoho komitetu arkhiviv Ukrainy – Bulletin of the State Committee of Archives of Ukraine*, 4(8), 180-181 [in Ukrainian].

Отримано / Received 27.02.2026

Прийнято / Accepted 19.03.2026

Опубліковано онлайн / Published online 28.07.2026

Liudmyla Petrushko,

PhD (History), Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine

62 Volodymyrska St., Kyiv 01033, Ukraine

e-mail: liudmyla1991@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7175-9143>

THE PROFESSIONAL PATH OF T. B. SLIUDYKOVA: THROUGH THE LENS OF BIOGRAPHICAL MEMOIRS

The purpose of the article is to provide a detailed account of the professional path of the Ukrainian historian T. Sliudykova. The research is based on the scholar's biographical memoirs preserved in her personal collection at the Institute of Manuscripts of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. In these memoirs, the mentioned topic occupies one of the central places. They constitute the most comprehensive source for addressing the proposed issue, making it possible to trace not only the key aspects of Tetiana Sliudykova's activities but also the author's personal perception of them, her attitude toward work, and related matters. **Methodology.** With the help of general scientific methods (analysis, synthesis, generalization), special historical

methods (historical-biographical, historical-genetic, historical-chronological), and source-study methods (source analysis), the formation and professional development of T. Sliudykova are examined. **Scientific novelty.** A thorough, step-by-step reconstruction of Tetiana Borysivna's path, first as a specialist in the legal sphere and later in the archival field, has been undertaken for the first time. An attempt to logically explain her "accidental" entry into a field that was new to her, is also made. The professional qualities of the scholar are highlighted. Particular attention is paid to T. Sliudykova's emotional attitude toward various events related to her professional activity. **Conclusions.** The analysis of T. Sliudykova's memoirs demonstrates their high informational potential for reconstructing her professional career. This path consisted of three consecutive stages, which differed in duration and content, in each of which Tetiana Borysivna demonstrated high professional qualities. The scholar belongs to the cohort of Ukrainian researchers of the twentieth century who made a significant contribution to the development of archival studies and historical scholarship. Prospects for further research include a deeper study of the directions of T. Sliudykova's scholarly interests, her "research practice," and her professional legacy.

Keywords: Institute of Manuscripts, Tetiana Borysivna Sliudykova, Central State Historical Archives, Ukrainian Soviet Encyclopedia, professional path, archival science